

Χώρος για την ύπαρξη

Από το 1987 μέχρι το 2018 έχουν περάσει 32 χρόνια. Στη μια άκρη της γραμμής, η συμμετοχή μου στην επιτροπή αξιολόγησης της ARTWORKS για τα χρηματικά βραβεία σε δημιουργούς κινούμενης εικόνας. Στην άλλη άκρη της, η αποφοίτησή μου από τη σχολή Σταυράκου ως «σκηνοθέτης». Ενδιάμεσα, μια λαβυρινθώδης διαδρομή ώστε αυτή η «καλλιτεχνική» ταυτότητα να βρει έναν τόπο όπου θα μπορούσε να επιβιώσει ως είδος ενδημικό ανάμεσα στις άλλες, αναγκαίο σε μια πολυδιάστατη τροφική κοινωνική αλυσίδα. Μιλάω καταρχήν για έναν τόπο δυνατότητας ύπαρξης, όχι για έναν τόπο υποδοχής ή ακόμα περισσότερο για έναν τόπο στήριξης και ενθάρρυνσης.

Έτσι όπως τον φαντασιωνόμουν, συνέβη εντέλει να βρω και να αναγνωρίσω αυτόν τον τόπο, όχι πάνω στην πορεία του νέου ανθρώπου που ήμουν και που κάποτε τον χρειαζόταν, αλλά πάνω στην πορεία εκείνου που πλέον εργάζεται για να τον διανοίξει για άλλους που τον χρειάζονται σήμερα. Είδα την ARTWORKS ως απόπειρα καθορισμού ενός τέτοιου τόπου, ως απόπειρα μιας νέας χωροταξίας, τη διάνοιξη μιας έκτασης εντός της πραγματικότητας, μέσα στην οποία μπορεί να κατοικήσει η καλλιτεχνική ταυτότητα. Και ήμουν χαρούμενος που στη διάνοιξη αυτού του χώρου συνέβη να συμβάλω κι εγώ.

Δεν ξέρω ποιας ακριβώς επιστήμης θα μπορούσε να είναι αντικείμενο η καλλιτεχνική ταυτότητα στην ελληνική κοινωνία· μιας και δεν είμαι επιστήμονας θα υποδεχόμουν με ενδιαφέρον μια εργασία πάνω σε ένα τέτοιο θέμα. Έως τότε, κι αν αρκεστώ στη δική μου εμπειρία και σ' εκείνη πολλών ανθρώπων της γενιάς μου, ο καλλιτέχνης στην Ελλάδα μοιάζει με τον «Κανένα» της Οδύσσειας, ένα αταξινόμητο πρόσωπο στο περιθώριο του κοινωνικού πάρε-δώσε, μια απροσδιοριστία μη μεταφράσιμη σε όρους κανονικής ζωής. Στην καλύτερη περίπτωση κάποιος ρομαντικός, στη χειρότερη κάποιος «παρίας», στο ενδιάμεσο κάποιος που οφείλει να ανανεώνει διαρκώς την άδεια παραμονής του εντός του συνόλου προσκομίζοντας τα απαραίτητα δικαιολογητικά· ειδαλλιώς διαβεί λάθρα μέσα του.

Η κουλτούρα ενίσχυσης του καλλιτέχνη ως καλλιτέχνη, της ενίσχυσης των ειδικών συνθηκών της ζωής του, σε αντίθεση με άλλες χώρες όπου σχετικά κρατικά επιδόματα δηλώνουν έστω και συμβολικά μια κάποια αναγνώριση στην αξία των καλλιτεχνικών διεργασιών, ήταν και είναι απύσχα στην Ελλάδα. Τα περισσότερα δημόσια χρήματα διοχετεύονται σε ιδρύματα τέχνης, όχι σε καλλιτέχνες άμεσα, και όταν, σπανίως, συμβαίνει αυτό συνδέονται κατά κανόνα με την παραγωγή συγκεκριμένου έργου. Η δυνατότητα για έναν καλλιτέχνη να χρηματοδοτηθεί μέσω ατομικής επιχορήγησης

είναι κατά κανόνα ανύπαρκτη, μολονότι ανήκουμε σε μια κοινωνία η οποία απομυζά στο έπακρο, οικονομικά και ιδεολογικά την τέχνη που της κληροδότησε η Ιστορία. Ίσως να είναι αυτός ο πληθωρισμός αριστουργημάτων και ταυτόχρονα η ακοπίαστη οικειοποίησή τους που μας γαλούχησε έτσι ώστε να λησμονούμε την ανθρώπινή τους προϋπόθεση.

Μέσα σε αυτή τη χρόνια παράλειψη, μετέφρασα το εγχείρημα της ARTWORKS ως την αναγκαία δομική χειρονομία που οφείλει να συντελείται σε μια κοινωνία, ώστε να εκδηλώνεται κάποιο ενδιαφέρον γι' αυτήν την ανθρώπινη προϋπόθεση της τέχνης. Μια χειρονομία που τοποθετεί την καλλιτεχνική δημιουργία στο κυτταρικό πλέγμα της πραγματικότητας, που συνδέει αυτό που λέμε «γενικά» τέχνη με τα συγκεκριμένα πρόσωπα, των συγκεκριμένων ανθρώπων, που σε συγκεκριμένες συνθήκες, παλεύοντας με συγκεκριμένες ανάγκες ζωής, δημιουργούν εντέλει. Το εξίσου σπουδαίο είναι πως η νέα αυτή χειρονομία αποτελείται σε νέους ανθρώπους, έτσι ώστε να μιλάμε για συν-διαμόρφωση των δύο πόλων σε μια συγχρονική εμπειρία, δηλαδή μια καινούργια κουλτούρα για την πολιτιστική πολιτική που μορφοποιείται ταυτόχρονα με τα υποκείμενά της, τους καλλιτέχνες.

Εδώ, αυτό που χρηματοδοτείται δεν είναι ένα συγκεκριμένο έργο, αλλά το έργο του εαυτού, το έργο του αυτοπροσδιορισμού. Υποστηρίζεται η αδιαπραγμάτευτη αναγκαιότητα να διαμορφώνονται και να επιβιώνουν ανάμεσά μας καλλιτέχνες, να συστήνονται ως καλλιτέχνες και να δικαιούνται να διαβιούν ως καλλιτέχνες. Μιλάμε με αυτούς και γι' αυτούς, κινητοποιούμαστε γι' αυτούς, παίρνουμε στα σοβαρά τα σχέδιά τους, αποφασίζουμε ότι θα τους βοηθήσουμε να «είναι», όχι να «κάνουν», πρώτα και κύρια να «είναι» προκειμένου να «κάνουν».

Χωρίς καθοδήγηση και προδιαγραφές για το πού θα διαθέσουν την οικονομική ενίσχυση την οποία τους παρέχει το βραβείο, ελεύθεροι να τη χρησιμοποιήσουν για τον βιοπορισμό τους ή για εκπαίδευση, έρευνα ή ανάπτυξη κάποιου σχεδίου, οι νέοι δημιουργοί πιστώνονται όχι μόνο με ένα χρηματικό ποσό, αλλά και με την εμπιστοσύνη που δικαιούται κάθε νέα γενιά. Διατρέχοντας τις υποψηφιότητες μπορώ να πω ότι είδα τον χάρτη αυτής της γενιάς, τους δικούς της προορισμούς, τα καινούργια μέσα που διαλέγει για το ταξίδι, όλα σε μια πλούσια ποικιλία, καθώς η έκταση της ηλικίας των υποψήφιων συμμετεχόντων στο εγχείρημα από τα 25 ως τα 40, με ό,τι αυτό συνεπάγεται (διαφορετικά επίπεδα εμπειριών ή σταδιοδρομίας), συνέθεσαν εντέλει ένα πολυφωνικό σύνολο, που θα έπρεπε να μπορούμε να βλέπουμε στις κινηματογραφικές αίθουσες, στους χώρους τέχνης, στον δημόσιο χώρο σαν μια ανάκλαση όλων όσα απασχολούν ή θα έπρεπε να απασχολούν τον κόσμο μας σήμερα.

Είναι ιστορικά αποδεδειγμένο πως η τέχνη μετατοπίζεται σε επίπεδο φόρμας και περιεχομένου με ρυθμούς ταχύτερους από τα πλαίσια (θεωρητικά, θεσμικά, οικονομικά) που δομούνται γύρω της και διαρρηγνύει η ίδια τους κώδικές της ξανά και ξανά. Μοιραία, κάθε νέος δημιουργός και κάθε νέο έργο πληρώνει το τίμημα αυτής της μετατόπισης, το τίμημα του νεωτερισμού, παλεύοντας για την ύπαρξη του έργου του και αυτομάτως για τη δική του. Αυτό κάνει την ανάγκη της υποστήριξης ακόμα πιο ζωτική για τον νέο καλλιτέχνη, τον κατ' εξοχήν εκφραστή της ρήξης και της μετάβασης, τον εγγυητή της ανανέωσης. Η σύνδεση τοπικών χαρακτηριστικών με το παγκόσμιο περιβάλλον, ο βιοπολιτικός χαρακτήρας της οικογένειας, ζητήματα ταυτότητας, σεξουαλικότητας, επιθυμίας ή πολιτικής συμμετοχής, που αναδεικνύουν μια κοινωνία σε μετάβαση, αλλά και ποιητικές μορφές —μεγαλύτερη μορφολογική ελευθερία και αμβλυμένα πεδία έκφρασης— είναι καινούργια γνωρίσματα που διέκρινα στον τομέα της κινούμενης εικόνας με τον οποίο ειδικά ασχολήθηκα, γνωρίσματα πολύ διαφορετικά από εκείνα που κυριαρχούσαν στις ταινίες των προηγούμενων χρόνων — άρα, γλώσσες που θα χρειαστεί μόχθος για να συνομιλήσουν με την αγορά, να βρουν διαύλους, να συστηθούν στο κοινό. Ωστόσο, αν θέλουμε μια τέχνη συγχρονισμένη, οργανικά δεμένη με τη ζωή μας, δεν έχουμε άλλη επιλογή από το να τη στηρίξουμε ακριβώς τη στιγμή που αρθρώνεται.

Ένας επιπλέον λόγος για τον οποίο θεωρώ εξαιρετικά σημαίνουσα αυτήν την οικονομική ενίσχυση τη συνδυασμένη με την ελευθερία οικονομικής διαχείρισής της, είναι το ότι εισάγεται σε καιρούς ισοπεδωτικού οικονομικού ορθολογισμού όπου ένα τέτοιο, σχεδόν απροϋπόθετο δώρο, κινδυνεύει να εξοριστεί στη σφαίρα του εξωπραγματικού ή πέραν των ορίων του κοινωνικού θράσους.

Η ιστορική στιγμή παίζει κι αυτή τον ρόλο της και κάνει το statement ακόμα ισχυρότερο καθώς, σε μια κοινωνία φτωχοποιημένη, κάποιο υλικό κεφάλαιο διοχετεύεται σε κάτι φαινομενικά περιττό, στην καλλιτεχνική έκφραση. Δεν υποτιμώ φυσικά την πραγματική σημασία της ενίσχυσης. Ο βιοπορισμός ενός καλλιτέχνη ήταν ανέκαθεν μια πονεμένη ιστορία και οι περισσότεροι καλλιτέχνες διαβιούν μόνιμα και ανεξάρτητα ιστορικών συνθηκών σε συνθήκες κρίσης. Κάθε πόρος είναι πάντοτε ζωτικός και αναγκαίος για όσους δεν είναι στενά ή γερά προσδεμένοι στην παραγωγική αλυσίδα. Ωστόσο, έχει σημασία να διακρίνουμε τον συμβολισμό των κοινωνικών πράξεων και την υπεραξία που υπερβαίνει το αριθμητικό τους ανάλογο. Για μένα, αν η κρίση έχει θέση σε αυτόν τον απολογισμό, αυτό που αξίζει περισσότερο να συζητηθεί είναι πώς το πρόγραμμα επιχειρεί να συγχρονίσει την κοινωνία και την εκκολαπτόμενη τέχνη της στη δεδομένη χρονική στιγμή: το γεγονός ότι θεωρεί αυτόν τον συγχρονισμό σημαντικό να επιδιωχθεί στην πιο καθαρή περιοχή του

κοινωνικού σώματος, στην περιοχή που ανήκει αποκλειστικά στα νιάτα. Εντός μιας παραπαίουσας χώρας και παρά τη συλλογική σαστιμάρα, το πρωτόγνωρο μούδιασμα και την αβάσταχτη κοινωνική αμηχανία, η ορμή της νιότης και η άγνοια κινδύνου που την περιβάλλει προνομιακά, παράγει έργο. Θα μπορούσε όλο αυτό το υλικό να αφηθεί να παλέψει μοναχικά με την ενδεχομενικότητα, όπως συνέβη σε τόσες και τόσες παλιότερες γενιές, για να καταγράψει αργότερα ατομικά ρεκόρ, ρεκόρ μεμονωμένων καλλιτεχνών. Εδώ όμως μιλάμε για την προσπάθεια συσπείρωσης μιας γενιάς γύρω από έναν πυρήνα έκφρασης, για μια πρόσληψη του πολιτισμού και της δημιουργίας πέρα από την περιπτωσιολογία.

Από τη θέση μου, αναζήτησα αυτόν τον φρέσκο, τωρινό λόγο που μπορεί να αναθεωρηθεί στο μέλλον από τους ίδιους τους εκφραστές του. Αναζήτησα αυτή την αυθόρμητη επιθυμία που μπορεί αύριο να αξιολογηθεί ως η αδέξια χειρονομία ενός ώριμου μεσήλικα. Αναζήτησα τη γοητεία του πειραματισμού που ίσως ξεπεραστεί από άλλους επόμενους. Δεν αναζήτησα το παγιωμένο και το σταθερό, αλλά μια κίνηση προς τα κάπου, έναν ρωμαλέο ψίθυρο που δεν έχει ακουστεί ακόμα στο εδώ και το τώρα αν και παραδόξως το ενσαρκώνει. Νιώθω πολύ όμορφα που είδα έναν ολόκληρο μηχανισμό να κινητοποιείται και να εργάζεται για μια ωραία υπόσχεση, για κάτι καθόλου οριστικό. Ελπίζω αυτή η ενεργητικότητα να γίνει μία έξη, μια δεύτερη φύση όλων όσων συσπειρώνονται γύρω της.

Γιατί η ουσία αυτής της δουλειάς που ξεκίνησε, για εμένα ταυτίζεται με μια υγιή και διαυγή ιδέα για τον πολιτισμό και την κοινωνία στην οποία θέλουμε να ζούμε, μια ιδέα που εκτείνεται και πρέπει να εκτείνεται πέρα από το ιστορικό περιβάλλον της κρίσης στο οποίο γεννήθηκε. Ξέρουμε πως ακόμα και σε εποχές ευμάρειας, η τέχνη και ο καλλιτέχνης παραμένουν χαμένα στοιχήματα για τις κοινωνίες μας. Διότι, θέτουν πάντοτε ένα ζήτημα «προτεραιοτήτων» στο οποίο οι άνθρωποι δυσκολευόμαστε διαχρονικά να απαντήσουμε, ένα ζήτημα φιλοσοφικό, τις περιπλοκές του οποίου πάντα θα αποφεύγουμε. Αυτή η κρίση και κάθε άλλη κρίση θα σχετίζεται εσαεί με αυτή την υπεκφυγή. Δεν θα τη λύσουμε μια κι έξω, έχει όμως σημασία να φιλοδοξούμε να τη λύσουμε. Η φιλοδοξία είναι το δικαίωμα που δεν πρέπει να αποποιηθούμε ως κοινωνία, ιδιαίτερα σήμερα που όλα και όλοι προσπαθούν να μας πείσουν ότι δεν τη δικαιούμαστε.

Χρήστος Καρακέπελης